

การศึกษาวิเคราะห์การรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา :
แนวคิดการรักษาด้วยแพทย์แผนไทยของพระครูวรเวทย์วิสิฐ (ครูบาธรรมชัย ธรรมชัยโย)
AN ANALYTICAL STUDY OF DISEASE TREATMENT IN BUDDHISM : A CASE
STUDY OF THE THAI TRADITIONAL TREATMENT CONCEPT OF PHRAKRU
VORAVETHVISITH'S (KRUBA DHAMMACHAI DHAMMAJAYO)

พระสถิตย์ สิริวิชัย*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา : แนวคิดการรักษาด้วยแพทย์แผนไทยของพระครูวรเวทย์วิสิฐ(ครูบาธรรมชัย ธรรมชัยโย)” การวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัย พบว่า

การรักษาโรคในพระไตรปิฎกมี ๒ ชนิด คือการรักษาโรคทางกาย และ โรคทางใจ ๒) การรักษาโรคของพระครูวรเวทย์วิสิฐมีกระบวนการรักษาโรคอยู่ ๗ ขั้นตอนด้วยกันคือ ๑. ให้ผู้ป่วยรับศีล ๒. สอบถามวันเดือน ปี เกิด ผู้ป่วย ๓. ให้ผู้ป่วยนั่งสมาธิพร้อมกับตรวจอาการผู้ป่วย ๔. วินิจฉัยโรค ๕. รักษาโรค ๖. ติดตามผล ๗. สรุปผลการรักษา พระครูวรเวทย์วิสิฐจะเน้นหนักเรื่องของ ทาน ศีล ภาวนา กับผู้ป่วยทุกคนที่มารับการรักษาและให้ผู้ป่วยยึดมั่นในพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งสูงสุดในชีวิต ๓) พระครูวรเวทย์วิสิฐ มีวิธีการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่ ๒ วิธี คือการรักษาโรคทางกาย ด้วยยาสมุนไพร คาถาอาคมแบบพื้นบ้าน และการรักษาโรคทางใจด้วย การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม ถึงพร้อมซึ่งพระรัตนตรัยอันเป็นแก่นแท้ของชีวิต

Abstract

The results were found that : The disease treatment in the Tipitaka was classified into two types : Physical Treatment and Mental Treatment While the Thai traditional treatment methods of Phrakru Voravethvisith (Kruba Dhammachai Dhammajayo) are under seven steps. They are : 1) patients receiving the precepts, 2) asking for patients' day/month/year, 3) patients meditating and receiving the mood test, 4) diagnosing the patients, 5) disease treating, 6) pursuing portfolio and 7) treatment concluding. Especially, he puts his mind on Dana(giving), Silā (morality) and Bhāvanā (Meditation) towards most of patients and asking for the patients be faithful to the Triple Gem.Last, the Phrakru Voravethvisith's Thai traditional treatment methods in line with Buddhism can be found in 2 ways : 1) physical treatment ; by

*นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ways of herb, 2) mental treatment ; by ways of meditation sitting and meditation walking, for the sake of mental peace. Gem as the real essence of life undoubtedly.

๑. บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงค้นพบสัจธรรม การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสภาวะที่สรรพสัตว์หนีไม่พ้น ตลอดระยะเวลาการดำรงชีวิตต้องผจญกับความทุกข์ที่เกี่ยวกับสภาพร่างกายที่พัฒนาการจากเด็ก จนชราภาพ สภาพแวดล้อม อันก่อให้เกิดโรคร้ายบนทอนสุขภาพ ดังพุทธวจนะที่ว่า อาโรคยปรมา ลาภา ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ หมายถึง ความมีสุขภาพดี เป็นลาภอย่างยิ่ง ตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงโรค ๒ ประการ คือ โรคทางกาย(กายโก โรค) และโรคทางใจ (เจตสิกโก โรค)

โรคทางกายที่ปรากฏในคิริमानนทสูตรได้ระบุไว้ว่า ความเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจาก ดี เสมหะ ลมในกาย จากสิ่งทั้ง ๓ รวมกัน ความแปรปรวนของฤดูกาล การบริหารกายไม่สม่ำเสมอ กรรมวิบาก ความหนาว ความร้อน ความหิวกระหาย การปวดอุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น ส่วนโรคทางใจ ได้แก่ การที่จิตใจของคนเรารอคอยด้วยกิเลสความเศร้าหมองส่วนลึกที่เรียกว่าอนุสัยหรือ อาสวะ เป็นกิเลสอย่างละเอียดที่จมอยู่กับจิตใน รวมจิตใจไว้ ห่อหุ้มจิตอยู่ชั้นในหรือที่ฝังลึกอยู่ใน ภวังคจิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลภะ โทสะ และโมหะ เมื่อมีเหตุปัจจัยมากกระทบก็จะพุ่งขึ้นมาให้ปรากฏ เป็นกิเลสอย่างกลางคือนิเวรณทั้งห้า จิตเศร้าหมองขัดขวางการทำความคิด และสุดท้ายแสดงผลออกมา เป็นกิเลสอย่างหยาบ ได้แก่ การประพฤตินิสัยทางกาย ทางวาจา

ฉะนั้นความเจ็บป่วยจึงเกิดขึ้นกับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ก็ตามพระพุทธรูปก็ตาม จึงให้ ดูแลซึ่งกันและกันเวลาที่อาพาธ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดาบิดา ใครเล่า จะพึงพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลตนเอง ผู้ใดพึงอุปัฏฐากเรา ผู้นั้นก็ควรพยาบาลภิกษุ อาพาธด้วย เมื่อมีภิกษุอาพาธ ให้เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌายะ อาจารย์ สัทธีวิหาริก อันเตวาสิก ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์และอาจารย์ ที่ต้องพยาบาลภิกษุที่ป่วยจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย เมื่อไม่มี ท่านเหล่านี้ ภิกษุสงฆ์ต้องพยาบาล ถ้าไม่พยาบาลต้องทุกกฎ การดูแลความเจ็บป่วยบางครั้งก็ยังไม่ อนุเคราะห์ต่อ อุบาสก อุบาสิกาด้วย

พระพุทธองค์ตรัสไว้อย่างชัดเจน เมื่อภิกษุอาพาธก็ให้ลูกศิษย์ทำการรักษา ถ้าไม่มีลูกศิษย์ ก็ ให้รูปที่ร่วมพระอุปัชฌาย์อาจารย์เดียวกันทำการรักษา และสุดท้ายให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์ โดยส่วนรวมเลย หากพระสงฆ์ไม่ทำก็ถือว่าเป็นอาบัติทุกกฎทั้งคณะ พระสงฆ์ควรทำการรักษาให้แก่ บุคคล ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ สหธรรมิก ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขามานา สามเณร และสามเณรี กลุ่มที่ ๒ มารดา บิดา คนดูแลมารดาบิดา ไวยาวัจกรภิกษุและผู้ที่เตรียมจะบวช กลุ่มที่ ๓ พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว น้า ป้า อา และลุง กลุ่มที่ ๔ คนผู้จรมาร โจร นักรบที่แพ้ ผู้เป็นใหญ่และคนที่ ญาติพี่น้องทั้ง

แม้พระพุทธองค์จะทรงอนุญาตให้ภิกษุรักษาโรคแก่ผู้อื่นได้บ้างกรณีก็ตาม แต่ไม่ทรงประสงค์ ให้ทำการเลี้ยงชีพด้วยค่าจ้างจากการรักษาโรค ดังข้อความที่กล่าวว่า “ภิกษุที่นับถือพระพุทธธรรม พระสงฆ์ไม่พึงประกอบการรักษาโรค (ตักขิณ) ดังนั้น ภิกษุจึงไม่ควรรักษาโรคให้แก่ผู้อื่น โดยไม่จำเป็น หากขึ้นทำต้องทุกกฎ พระสงฆ์ควรทำการรักษาผู้ป่วยในยามที่จำเป็นเท่านั้น ไม่ควรทำ เป็นอาชีพเลี้ยงชีพ เพราะไม่ใช่หน้าที่หลักของพระสงฆ์แต่รักษาเพื่อช่วยเหลือพุทธบริษัท ๔ ทั้งโรค ทางกาย และโรค ทางใจ ด้วยความเต็มใจ และความ เมตตา กรุณา ต่อพุทธบริษัท ๔

เมื่อกล่าวถึงพระสงฆ์ที่รักษาโรคทั้งโรคทางกายและโรคทางใจด้วยยาสมุนไพรแบบแพทย์แผนไทยตามหลักพระพุทธศาสนานั้น พระครูวรเวทย์วิสิฐ (ครูบาธรรมชัย ธรรมชโย) วัดทุ่งหลวง ตำบลแม่แตง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาพุทธบริษัท ๔ ด้วยยาสมุนไพร และอีกประการหนึ่งเป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแก่ประชาชนทั่วไป ตามพุทธประสงค์ในการสืบทอดอายุพุทธศาสนา กล่าวคือพระครูวรเวทย์วิสิฐเป็นภิกษุผู้ที่เปี่ยมด้วยศีล เมตตาธรรม ให้พุทธวิธีในการรักษาพุทธบริษัท ๔ พร้อมกับเผยแผ่หลักธรรมคำสอนและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามากมายหลายประการ อาทิ สร้างสวนสมุนไพรภายในวัดเพื่อรักษาคน การรักษาคนด้วยยาสมุนไพร การสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ภายในอำเภอแม่แตง เป็นต้น ส่งผลให้ท่านเป็นที่ยอมรับจากประชาชนทั่วไป ตลอดจนส่งผลให้เกิดการนำหลักธรรมคำสั่งสอนของท่านไปยึดถือปฏิบัติตามลำดับ สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการแพทย์แผนไทยตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในเรื่องนี้ และผลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธบริษัท ๔ ในการนำมาประยุกต์ใช้รักษาทั้งโรคทางกายและโรคทางใจด้วยแพทย์แผนไทยตามหลักพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน อนาคต และเป็นหลักฐานแนวทางสืบค้นตำราแพทย์ไทยสืบไป

๒ . วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคในพระไตรปิฎก
- ๒ เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการรักษาโรคด้วยแพทย์แผนไทยของพระครูวรเวทย์วิสิฐ
- ๓ วิเคราะห์การรักษาโรคของพระครูวรเวทย์วิสิฐตามหลักพระพุทธศาสนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

วิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documents) การศึกษาภาคสนามเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) และการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ (Non-participants observation)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สัมภาษณ์แบบเจาะจง โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ทำการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อมกับการรักษาของเจ้าพระครูวรเวทย์วิสิฐดังนี้ ๑. เจ้าอาวาส และ พระสังฆาธิการ วัดทุ่งหลวง ตำบลแม่แตง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๕ รูป (เฉพาะที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระครูวรเวทย์วิสิฐ) ๒. ผู้สืบทอดการรักษาด้วยแพทย์แผนไทยตามแนวคิดของพระครูวรเวทย์วิสิฐ จำนวน ๕ รูป/คน ๓. ประชาชนผู้รับการรักษาตามแนวคิดของพระครูวรเวทย์วิสิฐจำนวน ๑๕ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีพรรณนาโดยนำข้อมูลจากพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ แนวคิดและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงจำแนกชนิดของโรคออกเป็น ๒ ชนิด คือ โรคทางกาย (กายิกโรค) และ โรคทางใจ (เจตสิกโรค)

๑. โรคทางกาย หมายถึง การเจ็บป่วยทางกาย เช่น ป่วยด้วยโรคตาโรคหูโรคจมูก โรคลิ้นโรคในกาย โรคศีรษะ โรคในช่องหูโรคปาก

๒. โรคทางใจ หมายถึง โรคที่เกิดทางใจ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉา ริษยา ความหึงหวง ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ความคับแค้นใจ

โรคทางกาย ในพระไตรปิฎกได้มีปรากฏถึงสาเหตุของการเกิดโรคทางกายไว้หลายประการ สาเหตุที่สำคัญ คือ ความไม่สมดุลของธาตุทั้ง ๔ และสาเหตุที่ปรากฏในคิริมานันทสูตร ๘ ประการที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่ากายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก เพราะฉะนั้นอาพาธต่าง ๆ จึง เกิดขึ้นในกาย

โรคทางใจ ได้แก่ การที่จิตใจของคนเราถูกรอบงำด้วยกิเลสความเศร้าหมอง คือ โลภะ โทสะและโมหะเข้าครอบงำที่เรียกว่าอนุสัยหรืออาสวะที่นอนเนื่องอยู่ภายในของภวังค จิต ประกอบไปด้วย รากะ ปฏิฆะ อวิชชา โรคที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ก็มีเฉพาะทางกาย และทางใจ เท่านั้น คนบางคนอาจจะไม่มีโรคทางกายตั้งแต่แรกเกิดจนแก่ชรา แต่สำหรับคนทั่วไปแล้วซึ่งมี จิตใจที่หนาไปด้วยกิเลส ตัณหาเป็นผู้มีโรคทางใจกันทั้งนั้น เว้นแต่ใครจะมีมาน้อยเพียงใด เท่านั้นมีแต่พระอรหันต์ผู้หลุดพ้นจากกิเลสเท่านั้นที่ไม่มีโรคทางใจ พระพุทธเจ้าทรงนำเอาหลักธรรมสำคัญ ๆ มาใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ ทั้งโรคทางกายและโรคทางใจ ดังจะได้ยกตัวอย่างของพระพุทธพจน์ที่ตรัสแสดงไว้ในพระสูตรชื่อ มหาสุกฤษฎายสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ที่ทรงตรัสกับอุททายิปริพาชกว่ายามที่สาวกทั้งหลายของเราถูกทุกข์ครอบงำ ถูกทุกข์ท่วมทับแล้ว เขาเหล่านั้นจะมาหาเราแล้วถามเรื่องทุกข์ขอรียสัจจ เราตอบคำถามเขา ทำให้เขาสบายใจ แล้วพระองค์ตรัสธรรมกายทุกข์ไว้ตามลำดับ ดังนี้ (๑) อริยสัจจ ๔ (๒) สติปัฏฐาน ๔ (๓) สัมมปธาน ๔ (๔) อธิบาป ๔ (๕) อินทรีย์ ๕ (๖) พละ ๕ (๗) โพชฌงค์ ๗ (๘) มรรคมรรค ๘ (๙) วิโมกข์ ๘ (๑๐) อภิยาตนะ ๘ (๑๑) กสิณ ๑๐ (๑๒) ฌาน ๔ พระพุทธเจ้าทรงนำไปใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ ได้ เท่าที่จำเป็นสำหรับผู้ป่วยทั่วไป จะสามารถนำไปปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดสติและสมาธิ ระงับความ พุ่งชาน ช่วยรักษาโรคที่เกิดขึ้นทางจิตใจ เป็นการรักษาโรคทางใจ สามารถกำจัดทุกข์ที่เกิดขึ้น เข้าสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต

๔.๒ แนวคิดและวิธีการรักษาโรคด้วยแพทย์แผนไทยของพระครูวรเวทย์วิสิฐ

พระครูวรเวทย์วิสิฐ รักษาโรคด้วยแนวคิดที่ว่า ประโยชน์สุขส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ สุขส่วนตัว ช่วยเหลือ ผู้ป่วยตลอด เวลา จากการสัมภาษณ์พระครูวิสิฐบุญญการ เจ้าอาวาสวัดทุ่งหลวง พระสมศักดิ์ ปญญาวโร รองเจ้าอาวาสวัดทุ่งหลวง ผู้สืบทอดการรักษาโรคของพระครูวรเวทย์วิสิฐสรุปกระบวนการรักษาได้ดังนี้

๑. ให้ผู้ป่วยรับศีล ๕ ศีล ๘ ตามที่ผู้ป่วยจะปฏิบัติได้ในการรักษาศีล การรับศีลทำให้จิตใจผู้ป่วยนั้นบริสุทธิ์พร้อมที่จะรักษาและเข้าใกล้พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เป็นสรณะ มากที่สุด

๒. สอบถามวัน เดือน ปี เกิดของผู้รักษา เพราะการสอบถามวันเดือนปีเกิดนั้น ทำให้ทราบถึงโรคเบื้องต้นที่เกิดขึ้นตามลักษณะ วัน เดือน ปีเกิด ของผู้ป่วย ที่พระครูวรเวทย์วิสิฐได้ศึกษามา

๓. ให้ผู้ป่วยนั่งสมาธิ ในกรณีที่ป่วยมากให้กำหนดจิตเป็นสมาธิ พระครูวรเวทย์วิสิฐกำหนดจิตเป็นสมาธิตามดูอาการผู้ป่วย เพราะการการทำสมาธิทำให้จิตไม่พุ่งชาน สงบนิ่ง พระครูวรเวทย์วิสิฐจึงสามารถนำสมาธิดูตามจิตของผู้ป่วยและตรวจดูอาการของผู้ป่วยได้

๔. วินิจฉัยโรค จากการสอบถามวัน เดือน ปีเกิด ของผู้ป่วย พร้อมกับการนั่งสมาธิหรือทำจิตให้สงบนิ่งของผู้ป่วย และสอบถามอาการ พระครูวรเวทย์วิสิฐจึงทำการรักษาโรค

๕. การรักษาโรค ถ้าอาการผู้ป่วยอาการไม่รุนแรงนักให้รับยาสมุนไพรแล้วกลับบ้าน แต่ถ้าอาการผู้ป่วยอาการรุนแรงให้อยู่รับการรักษาที่วัดด้วยยาสมุนไพรและการทำสมาธิ ผู้ที่พักผ่อนรับการรักษาที่วัด ต้องปฏิบัติตามพระครูวรเวทย์วิสิฐที่กำหนดไว้ คือ พระครูวรเวทย์วิสิฐจะกำหนดอาหารที่จะรับประทานของผู้ป่วย กำหนดรับยา และวันที่รับการรักษาขณะที่รับการรักษาต้องฝึกสมาธิ ทำวัตรเช้า วัตรเย็นด้วย ตามที่พระครูวรเวทย์วิสิฐกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด ส่วนการรักษาเบื้องต้นของผู้ป่วยที่อาการรุนแรงไม่มากนัก คือการอบยา เพราะการอบยาเป็นการให้ยาสมุนไพรเข้าสู่ร่างกายของผู้ป่วยได้ทุกส่วนของร่างกายโดยวิธีที่รวดเร็วที่สุด เป็นขั้นตอนแรกของการรักษาผู้ป่วยที่ไม่อาการรุนแรงมากกรัก ยกเว้นผู้ป่วยเป็น โรคติดต่อร้ายแรง เบาหวาน ความดัน หัวใจ และโรคมะเร็งที่ไม่ต้องอบยาสมุนไพร รับยาสมุนไพรแล้วกลับบ้านได้

๖. การติดตามผลการรักษา ผู้ป่วยที่พักผ่อนที่วัดทุ่งหลวงจะต้องตรวจดูอาการ จากพระครูวรเวทย์วิสิฐหรือผู้ที่ครูบามอบหมายที่วิหารหลวง ตามวัน เวลา ที่พระครูวรเวทย์วิสิฐกำหนด

๗. สรุปผลการรักษา เมื่อผู้ป่วยมีสุขภาพกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตที่ดีแล้ว ก่อนที่จะให้ผู้ป่วยกลับบ้าน พระครูวรเวทย์วิสิฐ จะกำชับเรื่อง การรับประทานอาหารที่เหมาะสมกับโรคและเรื่องการรับประทานยาอย่างถูกต้องและเหมาะสม พร้อมทั้งจะเน้นนิกให้ผู้ป่วยหมั่น รักษาศีล ภาวนา ให้ทาน ให้ระลึกถึง พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

๔.๓ การรักษาโรคของพระครูวรเวทย์วิสิฐ ตามหลักพระพุทธศาสนา

การรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนาของพระครูวรเวทย์วิสิฐ พระครูวรเวทย์วิสิฐ มีวิธีการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่ ๒ วิธี คือการรักษาโรคทางกาย ด้วยยาสมุนไพรในการรักษาพร้อม คาถาอาคมแบบพื้นบ้าน และการรักษาโรคทางใจด้วย การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม เพื่อให้จิตนั่งสงบนิ่ง. กุศโลบายในการสอนของพระครูวรเวทย์วิสิฐ นั้นเพื่อให้ผู้ป่วยและพุทธบริษัททั้งหลาย ถึงพร้อมซึ่งพระรัตนตรัยอันเป็นแก่นแท้ของชีวิต

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

การทำความเข้าใจด้านการรักษาโรคโดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาโรคในพระพุทธศาสนา จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำความเข้าใจในสองมิติที่สำคัญคือด้านการรักษาโรคในสมัยพุทธกาลและการรักษาโรคในสมัยปัจจุบันโดยแพทย์แผนไทย โดยพิจารณาจากพระไตรปิฎกในเรื่องการรักษาโรคของพระพุทธเจ้าและหมอชีวกโกมารภัจจ์ในสมัยพุทธกาลผู้รักษาเข้าถึงพร้อมซึ่งพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ส่วนการรักษาโรคในสมัยปัจจุบันคือด้านปัญหารักษาเพื่อให้หายโรคเท่านั้นโดยไม่พร้อมซึ่งพระรัตนตรัย

๕.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปปฏิบัติ

การรักษาโรคด้วยแพทย์แผนไทยที่ต้องการนำรูปแบบและวิธีการของกรณีศึกษาแนวคิดการรักษาด้วยแพทย์แผนไทยของพระครูวรเวทย์วิสิฐ ต้องคำนึงถึงขนาดและความเหมาะสมของพื้นที่ใช้สอยที่เป็นเขตสังฆาวาสภายในวัด และความพร้อมในหลาย ๆ ด้านของทางวัด เช่น ปัจจัยที่จะนำมาใช้ในการก่อสร้างและระบบจัดการ ทรัพยากรด้านบุคลากรที่จะทำให้การจัดการดำเนินไปได้

ด้วยดี และควรออกแบบระบบการจัดการที่พหุผู้ป่วยที่เป็นพระภิกษุสงฆ์สงฆ์ ผู้ป่วยชาย ผู้ป่วยหญิง ให้สอดคล้องกับพระวินัยสงฆ์และกาลสมัยเป็นสำคัญ

๕.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผู้ที่ต้องการศึกษาในประเด็นการวิเคราะห์การรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถทำการศึกษาได้ในลักษณะเช่นเดียวกันกับการศึกษาในครั้งนี้ เพียงแต่เปลี่ยนกรณีศึกษา ซึ่งจะทำให้เห็นรูปแบบในการจัดการที่แตกต่างกันในแต่ละกรณีศึกษา หรือสามารถทำการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาเปรียบเทียบสองแห่ง ซึ่งจะได้เห็นความเหมือนและความแตกต่างในรายละเอียดของการรักษาโรค หรือจะทำการศึกษาในแง่ใช้หลักเกณฑ์ทางด้านนิยายทางพระพุทธศาสนามาเปรียบก็ได้ ส่วนประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น การรักษาโรคของพระครูวรเวทย์วิสิฐตามหลักคัมภีร์ล้านนา ทศนะของพุทธบริษัทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูวรเวทย์วิสิฐ , กระบวนการดูแลรักษา ผู้มารับการรักษาโรคของพระครูวรเวทย์วิสิฐ , คาถาอาคมล้านนา ในตำราล้านนาที่ใช้รักษาโรคของพระครูวรเวทย์วิสิฐ เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

คณาจารย์สำนักพิมพ์เชียงใหม่ เพียรเพื่อพระพุทธศาสนา. **นักรธรรม ชั้นตรี**. กรุงเทพฯ : เชียงใหม่, ๒๕๔๖.

คณาจารย์ปริามิต , **ตำราพรหมชาติ**, (กรุงเทพฯ: ปริามิต, ๒๕๔๖).

คุณ โทชนธ์. **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

งามนิธย์ ธาตุทอง. **สถิติประยุกต์ทางการศึกษา ๑** (ฉบับแก้ไขปรับปรุง). ขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๘.

จ่านง ทองประเสริฐ. **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๓๔.

จ่านง อติวัฒนสิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กองวิชาการสำนักงานอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ทิวา ธรรมอำนวยโชค. “พุทธศาสนาและการรักษาพยาบาล : วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาพยาบาลชาวบ้านในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นางนภาพร จีราภรณ์. “บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสาธารณสุขมูลฐาน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนครราชสีมา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๙.

นางสาวเกศินี ลิ้มบุญสืบสาย. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของหมอชีวกโกมารภัจที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

๒. ภาคภาษาอังกฤษ

Abbott. ๒nd edition. London: Longmans, Green and Co, 1900.

J.S. Mill. **Utilitarianism**. 2nd edition. London: Longman, Green, Longman, Roberts, and Green, 1864.

Ring-Cassidy Elizabeth and Gentles Ian. **Women's health after abortion: the medical and psychological evidence**. 2nd edition. Toronto: The Devere Institute for Bioethics and Social Research, 2003.

Wertz D.C., Fletcher J.C., Berg K.. **Review of Ethical issues in Medical Genetics**. Geneva: World Health Organization, 2003.